

студент 2 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
(о. п. «Середня освіта. Історія»)

СЕЛЯНИ ВОЛИНИ У 1917-1921 РР.

Анотація: У статті проаналізовано становище селян Волинської губернії у 1917-1921 рр. Селяни перебували під впливом революційних подій у тогочасному суспільстві, вимагали перерозподілу поміщицьких земель, часто вчиняли протиправні дії щодо поміщицьких маєтків. Відповідно формувалися і настрої селянства, яке пройшло важкий шлях випробувань у названі роки.

Ключові слова: Волинь; селяни; землевласники; землеволодіння; радянська влада.

Abstract: The article analyzes the situation of the peasants of the Volyn province in 1917-1921. The peasants were under the influence of revolutionary events in the society of that time, demanded the redistribution of landlord lands, and often committed illegal actions against landlord estates. Accordingly, the attitudes of the peasantry, which went through a difficult path of trials in the mentioned years, were also formed.

Key words: Volyn; peasants; landowners; land ownership; Soviet government.

Актуальність дослідження. Дослідження історії селянства в Україні у радянський період представляє значний інтерес для ряду українських істориків, потребує переосмислення щодо політики радянської влади та неупередженого вивчення проявів селянської активності, форм їх опору, аналізу психології самих селян.

Ця тема знайшла своє відображення у наукових працях з історії селянства в Україні радянського періоду та частково з регіональної історії.

Метою дослідження є комплексне вивчення соціально-економічного та суспільно-політичного становища селян у Волинській губернії у 1917-1921 рр., їх участі у революційних подіях цієї доби.

Становищу селян в Україні у період національно-визвольних змагань в 1917-1921 рр. присвячено значну кількість наукових праць сучасних дослідників, а також окремі видання радянського періоду. Серед них необхідно виділити праці: О. Ганжі [6], С. Корновенка, О. Герасименка [12], С. Маркової [13], С. Дровозюка [9], Н. Ковальової [11], І. Власюка [5] та ін. Дослідження ці розкривають складне становище селян в Україні та регіонах у названі роки, вплив радянської влади на село, політичні та економічні настрої селян.

У працях радянського періоду Л. Ільчука [10], І. Мельника [14], незважаючи на певну заідеологізованість, міститься важливий матеріал щодо розвитку селянських господарств Волинської губернії у 1917-1921 рр., вплив на їх свідомість партії більшовиків.

Виклад основного матеріалу. Події Першої світової війни наблизили розпад Російської імперії. Столипінська аграрна реформа дала свої позитивні результати в мирних умовах на Волині, оскільки тут майже не було общинного землеволодіння селян, було поширене подвірне. Однак в умовах воєнного часу настрої селян змінилися. Про це свідчать селянські бунти проти землевпорядних робіт, учасниками яких переважно були жінки мобілізованих до армії селян. Українські історики Корновенко, Герасименко акцентують про масштабність

селянських виступів проти надмірної експлуатації у поміщицьких економіях, низьку заробітну плату. Виступи мали солідарний характер, поширилися у Волинській, Київській, Подільській, Полтавській, Харківській та інших губерніях [12, с.140].

Лютнева буржуазно-демократична революція 1917 р. та ті зміни, що відбувалися після неї, вплинули на настрої та вимоги селянства різних регіонів колишньої Російської імперії. Складним залишалося питання про вирішення долі дворянських земель через саму обстановку, що склалася тоді в Україні, зокрема на Волині, участь селянства у війні, бажання його перерозподілити ці землі.

Про протиправні дії селян, особливо влітку – восени 1917 року, повідомлялося на сторінках газети «Волинь». Особливо багато правопорушень було щодо поміщицьких економій.

Землевласники повідомляли повітовим комісарам про випадки незаконних дій з боку селян у своїх маєтках. Наприклад, поміщик Омініцький повідомляв комісару, що у с. Постойно Рівненського повіту селяни розкрадають його майно [1, с. 3]. Інший землевласник Рагунський жалівся губернському комісару про те, що селяни Новостава Кременецького повіту поділили між собою його землі. У графині Плятер в Домбровицькому маєтку Ровенського повіту селяни захопили її поля та будинки. У Грищеві, Коськові та Шкарівці Ізяславського повіту пограбували поміщицькі ліси [2, с. 3].

Тривожні повідомлення стосувалися й негативних змін у психології селян губернії восени 1917 року. Зокрема, йшлося про відмову селян сплачувати за оренду земель – вони вважали, що землі нібито належать їм [3, с. 3]. Селяни с. Хижинці Житомирського повіту постановили на своєму сході поділити землю землевласника Малиновського [4, с. 3]. Загалом, у Житомирському повіті посилювався аграрний рух.

В січні 1918 року III Всеросійським з'їздом Рад було прийнято закон «Про соціалізацію землі».

Незважаючи на революційні події на селі, земельні комітети у Волинській губернії, як і в інших губерніях України зіткнулися із серйозною проблемою збереження висококультурних господарств, у яких вирощувалася племінна худоба, існували хмельові плантації тощо. Місцева влада вживала відповідних заходів для того, щоб залишити ці землі у розпорядженні земельних комітетів, щоб вони не підлягали розподілу між селянами [8, арк. 4-6, 16].

Для місцевої влади на Волині важливо було зберегти цивілізований розподіл та використання сільськогосподарських машин та знарядь, що були передані від земських складів та прокатних станцій попереднього періоду столипінської реформи. Цим займалися повітові та волосні земельні комітети. Увесь реманент продавався селянам, які мали в цьому велику потребу [7, арк. 9, 16].

Радянська влада на Волині, як і по всій Україні, намагалась створювати колективні господарства, спираючись на бідних селян. Перші колективні господарства виникли в губернії вже у 1918 р.: наприклад, у с. Забріддя організувалось товариство зі спільної обробки землі «Допомога». У першій половині 1919 року почали організовувати радгоспи і комуни. Наприклад, у Житомирському і Новоград-Волинському повітах в липні 1919 року було 8 комун, які об'єднували 286 чол., які обробляли 1018 дес. землі [10, с. 124-125].

Після повернення радянської влади в Україну у 1920 р. було розроблено основні напрямки її аграрної політики. Вона передбачала повну ліквідацію поміщицького землеволодіння й додатково частковий переділ селянських земель (обмеження землеволодіння заможних селян). Це знайшло своє втілення у законі Всеукраїнському «Про землю», прийнятому у лютому 1920 року [6, с. 34-35].

На Волині на початок 1920-х рр. земельна площа селянських господарств збільшилася на 36%, у 2–2,5 рази скоротилася група малоземельних господарств [10, с. 122].

Про відбирання надлишків землі у заможних селян та передачу їх безземельним та малоземельним свідчить, зокрема, зміст наказу Бежівського волосного земельного відділу Житомирського повіту сільського комітету незаможних селян від 20 червня 1921 р. [14, с. 21].

Волинська губернія займала прикордонне становище. Ситуація в ній на початку 1920-х рр. була складною. Опозиційні радянській владі політичні сили використовували польську допомогу у боротьбі з більшовиками, поширювалися воєнізовані загони та формування. С. Дровозюк відмічає антикомуністичний і антибільшовицький характер селянського повстанського руху 1919 – початку 1920-х рр. як на загальноукраїнському, так і на регіональному рівнях на основі динаміки настроїв селянства [9, с. 75].

Наприклад, селяни П'ятківської волості, Краснополя та інших населених пунктів виступили проти польської інтервенції, не бажали повернення польських, російських та українських поміщиків.

Окремі дослідники звертають увагу на існування своєрідного двовладдя на селі на початку 1920-х рр. Селянські громади на початку 1920-х рр., маючи великий авторитет практично зосереджували в своїх руках майже все керівництво місцевими справами, незважаючи на паралельне існування сільських рад [13, с. 26].

Більшовицька влада у 1920 р. на відвоєваній території створювала комуністичні осередки («ком'ячейки»). На Волині вони, зокрема, були організовані у с. Иванківцях, Троянові, Лещині, Ушомирі та ін. Серед їх завдань була як політико-просвітницька робота серед селян, так і вирішення нагальних господарчих проблем (дрова, продовольство, культурно-освітня робота тощо). Влада агітувала селян до вступу до лав Червоної армії, щоб вони усвідомили «свої класові інтереси у цій війні» [16, с. 4].

Як зазначає О. М. Свідерська, у 1920-х рр. переважна більшість селян Поділля і Південно-Східної Волині вела своє господарство на основі простого селянського досвіду. Усі попередні здобутки в агрономічній роботі дорадянського періоду були зруйновані революційними подіями [15, с. 180].

Висновки. Селяни Волинської губернії після Лютневої буржуазно-демократичної революції перебували під впливом революційних подій у тогочасному суспільстві, були втомлені від довготривалої Першої світової війни. Насамперед, вони вимагали перерозподілу поміщицьких земель, незважаючи на всі спроби влади зупинити протиправні дії селян щодо маєтків великих землевласників. Загалом, селянству Волині довелося пройти важкий, тернистий шлях випробувань у 1917-1921 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Воłyнь. 6 сeнтябpя 1917 г. № 219.
2. Воłyнь. 5 октябpя 1917 г. № 242.
3. Воłyнь. 6 октябpя 1917 г. № 243.
4. Воłyнь. 11 ноябpя 1917 г. № 274.
5. Власюк І. М. Розвиток поміщицьких господарств Волинської губернії (1900-1917 рр.). Сторінки історії : збірник наукових праць. 2010. Вип. 30. С. 60-71.
6. Ганжа О. І. Українське селянство в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927); Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. Київ: [б.в.], 2000. 208 с.

7. Державний архів Житомирської області (ДАЖО), ф. Р. 2274, оп. 1, спр. 171. Наряд з обіжниками, інструкціями та наказами. 22 арк.
8. ДАЖО, ф. Р. 2275, оп. 1, спр. 21. Наряд з перепискою про висококультурні господарства Житомирського повітового земельного комітету. 22 арк.
9. Дровозюк С. Соціально-політичні настрої українського селянства у 20-30 рр. ХХ ст.: історіографічний аспект. Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. 2004. Вип. 12. С. 70-83.
10. Ільчук Л. Г. Соціалістичні перетворення у сільському господарстві Житомирщини (1920-1930 рр.). Наукові записки Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Франка. Т. VI. Серія суспільних наук. Житомир, 1957. С. 121-157.
11. Ковальова Н. Українське село без поміщика: реалізація «Аграрної революції» у 1919 р. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 44 (1). С. 139-142.
12. Корновенко С. В., Герасименко О. В. Селянин-бунтар. Селянська революція в Україні 1902-1917 рр.: монографія. Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2017. 204 с.
13. Маркова С. В. Суспільно-політичні зміни в українському селі у контексті формування комуністичної системи (1917-1933 рр.): дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 «Історія України». Кам'янець-Подільський, 2015. 534 с.
14. Мельник І. Г. Боротьба трудящих за відновлення і зміцнення радянської влади на Волині у 1920 році. Наукові записки Житомирського державного педагогічного інституту ім. І. Франка. Т. VI. Серія суспільних наук. Житомир, 1957. С. 72-98.
15. Свідерська О. М. Агрономічна та агротехнічна допомога подільському селу в добу непу (1921-1929 рр.). Гілея: науковий вісник. 2014. Вип. 89. С. 179-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_89_46 (дата звернення: 10.03.2024)
16. Селянська правда. 5 вересня 1920 р.